

Anarchie a utopie v díle G. Lowese Dickinsona

ONDŘEJ DITRYCH

„Ti, kdo špatně vykročí, s každým krokem zbloudí víc a víc,“ říká Věčný Žid Davidu Lloyd Georgeovi u oběda, na něž si britský ministerský předseda odskočil z jednání Pařížské mírové konference – alespoň v dochovaném fragmentu povídky Goldsworthyho Lowese Dickinsona *The Wondering Jew* (Dickinson, 1973, s. 173). Dickinson, nejen lektor politické teorie na cambridgeské King's College, ale i člen Bloomsburského kroužku, kam se počítala Virginia Woolfová nebo John Maynard Keynes, vyvíjel již od prvních srpnových dnů osudného roku 1914 nezměrné úsilí, aby evropské státy vykročily správně k cíli, na jehož dosažení podle jeho názoru závisel osud evropské civilizace. Tím cílem mělo být vytvoření organizace, která měla navždy vyloučit opakování strašlivého *pandemonia*, které se právě rozpoutalo. Tomuto trvalému spolku vtiskl tento vzděláním klasický filolog i jméno – League of Nations. Čeho nebyly k zachování svěbytnosti schopny řecké *poleis*, měly nyní dosáhnout moderní suverénní státy (*srovnej heslo Goldsworthy Lowes Dickinson (1862–1932) in: Oxford Dictionary of National Biography; Forster, 1934, s. 163; Dickinson 1896, s. 11*).

Zároveň ale Dickinson veskrze utopické (či „idealistické“) argumenty opřel o analýzu mezinárodních vztahů, kterou by – kdyby v cestě nestál zjevný anachronismus takového příoměru – bylo bez zaváhání možné označit za neorealistickou. Hlavní příčinou mezinárodního konfliktu nebyla totiž podle Dickinsona lidská přirozenost ani tehdy (stejně jako dnes) módní „nedemokratická“ povaha politických režimů. Byla jí anarchie, plodící vzájemnou nedůvěru a zakládající možnost fenoménu, který bude později nazván bezpečnostním dilematem (*srovnej Herz, 1950, s. 158*).¹ A tuto anarchii bylo třeba překonat.

Následující text si klade za cíl v první řadě představit Dickinsonovo dílo. Jeho analýza mezinárodních vztahů zaslouží připomenutí sama o sobě, byť jako pouhá starožitnost, jejíž význam je časově podmíněný. Bylo by přehnané považovat ji za „zapomenutou klasiku“, protože Dickinsonovy teze o povaze mezinárodního konfliktu nakonec (avšak bezděčně) našly do mezinárodních vztahů svou cestu skrze jiné autory, kteří se o Dickinsona neopírali.

V dalším kroku poslouží Dickinsonovo dílo jako nástroj kritiky retrospektivně konstruované historie první velké diskuze, v níž měli zkřížit zbraně idealisté s (nakonec vítěznými) realisty. Toto sebezpojetí disciplíny bylo již úspěšně zpochybněno v posledním desetiletí 20. století. Dickinson však v těchto kritických pojednáních zůstává zcela opomenut (*Long – Wilson /eds./, 1995; Wilson, 1998; Smith, 1995; Smith, 2000*), nebo je mu věnována jen zběžná zmínka (*Schmidt, 1998*). Připomenutím jeho díla je tak připojen další střípek do mozaiky nesourodých (a veskrze „nedisciplinovaných“) diskurzivních praktik, které jsou charakteristické pro první desetiletí existence moderní disciplíny mezinárodních vztahů v jejím tradičním pojetí. Nejenže u Dickinsona nalézáme veskrze realistické chápání mezinárodních vztahů, ale jeho propojení reality a utopie – jak bude argumentováno níže – je navíc pozoruhodným předobrazem syntézy, kterou později provedl v díle *The Twenty Years' Crisis* autor zakládajícího mýtu disciplíny Edward Hallett Carr (*Carr, 1961 [1. vydání – 1939, revidované vydání – 1946]*).

Poslední část tohoto textu je věnována Dickinsonovu životu. Není běžné v disciplíně mezinárodních vztahů psát o životech těch, kteří ji utvářejí.² Učinit v případě Dickinsona

výjimku je namíště ze dvou důvodů. Především proto, že Dickinsonův životopis v dobré tradici tohoto žánru již od jeho zakladatele Plutarcha inspiruje k praktikování (akademické) ctnosti (*srovnej Plutarchův životopis Perikla /Plutarch, 1998, s. 144–145/*). První z těchto ctností je odvaha. Dickinson dokázal pojmenovávat podstatu problémů i v nepříznivém ideologickém a politickém kontextu doby, v níž žil. Vystoupil uprostřed první světové války ve Velké Británii s názorem, že Německo není viníkem války, protože tou jsou vinny *všechny* státy bez rozdílu, dokud udržují při životě mezinárodní anarchický systém (*Dickinson, 1916, s. 10*), což si odvahy vyžadovalo vrchovatě. Pro dnešní teoretiky mezinárodních vztahů je Dickinson inspirující také svým zápallem a schopností srozumitelně představit své „utopické“ teze a oslovit posluchače v nejvyšších patrech politiky i mezi širokou veřejností. Bez toho by nemohl jeho životopis naplnit ani svůj druhý cíl, tedy přiblížit intelektuální *milieu* doby, v níž se rodila Společnost národů, jejíž institucionální uspořádání se dodnes odráží v modalitách světové politiky.

DÍLO

První část textu přibližuje a kriticky hodnotí Dickinsonovu strukturální teorii mezinárodních vztahů. Uvádí ji do souvislosti s utopickým projektem „společnosti národů“. Zdůrazňuje tak průnik mezi *utopií* ve smyslu politického idealismu a *realitou* ve smyslu politického realismu, který je pro Dickinsonovo dílo příznačný.³ Poukazuje ale i na tření, která setkáním Dickinsonovy utopie a reality vznikají.

Tím zločinem je anarchie

Svou teorii mezinárodních vztahů představil Dickinson uprostřed první světové války v knižním pamfletu *European Anarchy* (*Dickinson, 1916*). Díky své úspornosti a uhlazenosti zůstává tento knižní pamflet jednou z nejpádnějších artikulací teze o anarchii jako o hlavní příčině války v myšlení o mezinárodních vztazích vůbec. Mezinárodní anarchie se podle Dickinsonova názoru zrodila na sklonku 15. století s nástupem moderního suverénního státu, který popřel dosavadní fundamentální jednotu mezinárodního řádu (*Dickinson, 1916, s. 9*). Nepřítomnost svrchované moci spojená se vzájemnou nedůvěrou mezi nově vznikajícími státy následně dala vzniknout situaci velmi podobné „bezpečnostnímu dilematu“. Ústřední příčinou války v tomto stavu nejsou bezprostřední spory mezi státy. Je jí samotná anarchická struktura světového řádu. Pokud se tato struktura radikálně nepromění, bude tomu tak i nadále.

„*Tam, kde není společných zákonů a moci, zajdou i ty nejlepší úmysly na nedostatek důvěry a bezpečí. Protagonisty tohoto krvavého dramatu budou utájený strach a podezřelost, agrese tvářící se jako obrana a obrana tvářící se jako útok... Mír samotný bude jen latentní válkou, a čím více budou státy zbrojit, aby konfliktu předešly, tím jistěji bude vyprovokován, protože pro jeden nebo druhý se bude vždy zdát příhodnější bojovat nyní než za horších podmínek později. V daném okamžiku může být bezprostředním viníkem ten či onen stát, největším zločinem jsou ale vinny všechny státy bez rozdílu. Tím zločinem je anarchie, kterou společně udržují při životě.*“ (*Dickinson, 1916, s. 10; srovnej také Dickinson, 1917, s. 94; Dickinson, 1920, s. 2.*)

Podle Dickinsonova názoru je to právě anarchická struktura spíše než – dejme tomu – charakterové rysy státníků nebo povaha politického zřízení, která určuje, jak se stát bude chovat: „*Jeden se bude snažit získat navrch nad ostatními, protože chce zároveň zajistit svou bezpečnost a zároveň jim vládnout, ostatní se spojí, aby ho porazili, a historie bude neustále kmitat mezi dvěma póly – impériem a rovnováhou moci*“ (*Dickinson, 1916, s. 10*). Jinými slovy řečeno, vyvažování je společným jmenovatelem chování států. Neprojevuje se pouze zbrojením za účelem předcházení konfliktu (příčemž podobně jako v Herzově bezpečnostním dilematu je důsledkem tohoto jednání menší míra vlastního zabezpečení), ale i vytvářením účelových spojenectví. Tato spojenectví vznikají a zanikají, avšak anarchie chápaná jako absence společných zákonů a moci (podobně jako v Hobbesově přiro-

zeném stavu) zůstává. Mezinárodní vztahy – píše Dickinson – se točí výhradně okolo moci a je to výhradně rozložení moci v systému, které jediné se může proměňovat a také se proměňuje (*svrovej Waltz, 1979*). To potrvá tak dlouho, dokud se jednomu státu nepodaří ustavit světové impérium, nebo dokud se státy na základě dohody nepodřídí společné moci a společným zákonům (*Dickinson, 1916, s. 10–11; Dickinson, 1917, s. 94; Dickinson, 1920, s. 42*).

Zároveň je strukturou veskrze materiální. Je definována absencí společné moci a zákonů, tedy partikularismem, který je (alespoň v *European Anarchy*) příznačný pro moderní dějiny suverénních států, které jej udržují při životě. Válka není potom nevyhnutelným důsledkem lidské přirozenosti, ale je „*důsledkem situace, kdy je tato přirozenost zasazena do určitých podmínek*“ (*Dickinson, 1920, s. 16*). V *The Choice before Us* (*Dickinson, 1917*), dalším pamfletu z válečného období, Dickinson používá konceptuálně nepříliš šťastného, ale přesto výmluvného přirovnání lidské přirozenosti k varhanům. Hlavním varhaníkem v mezinárodních vztazích je podle něj sama situace (anarchie), která – jak tvrdí – „*hraje vojenskou melodii*“ (*Dickinson, 1917, s. 42*).

Dickinsonova teorie mezinárodních vztahů byla podle jeho vlastních slov veskrze intuitivní. Když se po letech vracel k době, v níž psal *European Anarchy*, poznamenal: „*Přestože jsem v té době mezinárodní vztahy nijak zvlášť nestudoval, věděl jsem tolik, že Evropa byla již dlouho sudem se střelným prachem*“ (*Dickinson, 1973, s. 194*). Zřetelně se v jeho teorii nicméně ozývají zejména hobbesovská a rousseauovská témata: přirozený stav vládnoucí mezi státy; ustavení politického společenství dobytím či dohodou (Thomas Hobbes); či důraz na vnější podmínky spíše než na niternou lidskou přirozenost nebo jistá forma společenství (vzájemné závislosti) jako podmínka konfliktu (Jean-Jacques Rousseau).⁴ Je však nutné podotknout, že ani jednoho autora Dickinson jako autoritu k podepření svých tezí neuvádí.

Doposud byla jeho teorie představena jako v zásadě souvislá a statická. Dickinsonovy spisy o mezinárodní politice, psané v rozpětí deseti let (1916–1926), se nesou ve stejném duchu. Přesto jsou v nich přítomny myšlenkové posuny, vytvářející vnitřní napětí a rozpory. Některé posuny konzistenci Dickinsonovy teorie neubírají. Zatímco v *European Anarchy* Dickinson chápal anarchii jako základní rys mezinárodního řádu v jistém dějinném období (v moderní době), později – zejména v *International Anarchy* (*Dickinson, 1926*) – se uchyluje ke stanovení ahistorické kauzální závislosti: „*Kdekoliv existuje anarchie ozbrojených států, válka se stává nevyhnutelnou*“, tedy ve starém Řecku, stejně jako v ranně moderní Itálii, zkrátka kdekoli, kde existovala jasně definovatelná společenství, nad nimiž nevládla žádná společná moc a zákony (*Dickinson, 1926, s. 493*). Svým způsobem se tímto krokem Dickinsonova strukturální teorie mezinárodních vztahů stává ještě úspornější.

Tato teorie záměrně opomíjí nejen dopad charakteru režimů na jejich konfliktní jednání (neboť za výskyt mezinárodního konfliktu mohou podle *European Anarchy* všichni stejnou měrou), ale odpoutává se nyní i od moderního suverénního státu jako od dějinného fenoménu. Přesto nelze tvrdit, že by doposud stále dílem ulpívala ve Waltzově „druhém obraze“. Jinými slovy řečeno, podmiňovala by výskyt konfliktu určitou, byť abstraktně chápanou povahou států, protože i v *European Anarchy* je ústřední charakteristikou moderní epochy, o níž Dickinson píše, politický partikularismus stojící v protikladu k (postulovanému) středověkému univerzalizmu.

Z hlediska úspornosti teorie je naproti tomu ve spisech, které následují po *European Anarchy*, méně šťastné zmnožení příčin konfliktu, byť jeho kořeny nadále spočívají hluboko ve struktuře mezinárodního systému. „*Sama existence zbraní nadále stačí k vyprovokování války. Každý stát usiluje proto být silnější než ostatní. Když pro nic jiného, tak aby se mohl cítit bezpečně, a právě pro toto úsilí se jej ostatní budou obávat*“ (*Dickinson, 1920, s. 33*). Kromě vyvažování moci ostatních však spolu státy válčí i pro „*lásku k moci samotné. Ta je vlastní jedincům i státům,*“ protože je „*fetišem vládnoucích, proti němuž –*

jak se možná ukáže – nebudou imunní ani demokracie“ (Dickinson, 1920, s. 33). Kromě toho vedou k válce v moderní době i ekonomické zájmy nestátních aktérů nebo nacionalismus (srovnej Dickinson, 1920, s. 31), „politika prosazovaná pokradmu několika málo lidmi, kteří, protože jednají v tajnosti, nemohou jednat čestně“, nebo sdělovací prostředky parazitující na primitivních lidských vášních (Dickinson, 1926, s. 46).

Goldsworthy Lowes Dickinson tak postupoval opačně než například Kenneth Waltz, pro něhož byla anarchie zprvu příčinou permissivní a teprve později se proměnila v příčinu ústřední (Waltz, 1959; Waltz, 1979). Zesložité Dickinsonova modelu nebylo šťastné z teoretického ani praktického hlediska, neboť jeho teorie tak ztratila jak na vysvětlující síle, tak i na rétorické čistotě. Samotný Dickinson si možná byl vědomý vzniklých rétorických obtíží, a proto v *International Anarchy* uvalil odpovědnost za rozšíření svých tezí mezi širokou veřejnost na studenty na univerzitách (Dickinson, 1926, s. 492–493).⁵ Je však nutné vzít v úvahu, že jeho hlavním cílem, jemuž bude věnována pozornost vzápětí, nebylo v první řadě vytvoření (úsporné) teorie mezinárodního konfliktu, ale jeho *odstranění*. Za zmnožováním jeho příčin lze hledat rostoucí zklamání, které Dickinson pociťoval v poválečných letech, kdy pozoroval, že historie – jak se obával – se navzdory právě prožité katastrofě znovu opakuje a státy se vracejí k starému *modu operandi*. Hořké přihlížení současnému dění se odrazilo v pozdějších spisech, stejně jako rostoucí ztráta důvěry ve vládnoucí kruhy a víra v lidové masy (které již ale nedokázal přímo oslovit). Zejména v *Causes of International War* Dickinson vkládá tedy své naděje v masu pracujících a není náhodou, že v tomto období tíhl k labouristické straně, byt k marxismu v jakékoli podobě zůstal zcela chladný (Dickinson, 1920, s. 104–108).

Ztráta důvěry ve vládnoucí kruhy zvláště světových mocností se postupně u Dickinsona proměnila v jejich obvinění z konspirace za účelem využívání výhod plynoucích z pokračování dosavadního mezinárodního uspořádání. Svou povahou si tato kritika v ničem nezadá s Carrovými výpady v *The Twenty Years' Crisis* (Carr, 1961 [1. vydání – 1939, revidované vydání – 1946]). Nejenže „vlády velkých států stále prosazují imperialistickou politiku“ a malé evropské státy existují jen z vůle velmocí (Dickinson, 1920, s. 37–40), ale svatá povinnost za rozvoj civilizace, svěšená v *Paktu Společnosti národů* (článek 22) těm státům, které získaly mandátní území, podle Dickinsona navíc jen stěží „zakrývá surový ekonomický imperialismus“ (Dickinson, 1926, s. 101). Pravou povahu tohoto imperialismu se vládám daří skrývat pouze díky manipulaci míněním veřejnosti. Žádný stát – jak poznamenal Dickinson již dříve v předmluvě k sborníku dokumentů z válečné doby – si „nedovolí [otevřeně – poznámka autora] požadovat po svém obyvatelstvu, aby válčilo za nové území a trhy“ (Dickinson /ed./, 1919, s. XI), přestože přesně o to jsou moderní války nezřídká vedeny. Právě manipulace veřejným míněním se stane o dvacet let později jedním z velkých Carrových témat v *The Twenty Years' Crisis*. A jen o několik let později na University of Chicago zastupující profesor se silným německým přízvukem prohlásí, že „to, co je ve skutečnosti touha po moci, se rádo jeví jako cosi jiného – cosi, co je v souladu s nároky kladenými rozumem, morálkou a spravedlností“ (Morgenthau, 1965, s. 227 [1. vydání – 1948]).

Ruku v ruce s tímto myšlenkovým posunem v Dickinsonově díle šel i rostoucí důraz na proměnu myšlení jako prostředek k odstranění války v mezinárodních vztazích. K tomuto tématu i rozporu mezi *materiální* povahou anarchie jako příčinou konfliktu a změnou její *kultury* jako Dickinsonem prosazovaným řešením bude nyní obrácena pozornost. Dickinson totiž za svou veskrze realistickou analýzou mezinárodní politiky neučinil tečku, ale nádech. Posloužila mu jen jako úvod k utopickému projektu, jehož výsledkem nemělo být nic menšího než na svou dobu radikální proměna existujícího mezinárodního řádu.

Dickinsonova utopie

Svět, o němž Dickinson snil, je světem věčného míru. Podobně jako u Immanuela Kanta však nad tímto světem nevládne jediný suverén, ale spolek národů, vytvářející podmín-

ky pro změnu myšlení – na straně elit i veřejnosti. „Společnost národů“, kterou si představoval za první světové války, měla mít rozsáhlé legislativní, exekutivní i adjudikativní pravomoci (Dickinson, 1916, s. 151) a Dickinson si pohrával s myšlenkou mezinárodních sil určených k vynucování práva (Dickinson, 1917, s. 193). Přesto se bránil myšlence světového státu, protože jeho ustavení nepovažoval za realistické. Ztotožnil se tedy se stanoviskem svých spolupracovníků v Bryceově skupině (o níž bude ještě řeč), podle něhož má být účinnost mechanismu zajištěna především díky odstranění možného útočníka (Dickinson, 1917, s. 197). Účast ve „společnosti národů“, v tomto novodobém *foedus pacificum*, měla být co možná nejšířší, a tak měl vzniknout systém kolektivní bezpečnosti. Rozhodnutí ve sporech neměla být vynutitelná žádnou společnou silou, která byla vyhrazena – podobně jako ve skutečné Společnosti národů – pouze pro případy útoku předtím, než byla věc řádně posouzena. Stejně jako Bryceova skupina zvažuje Dickinson v *The Choice before Us* možnost vynucování sporů právních (tedy rozsouditelných), na rozdíl od sporů politických (Dickinson, 1917, s. 178). Tato myšlenka ostatně stojí na dodnes rozšířeném, avšak zcela „nerealistickém“ předpokladu oddělitelnosti práva od politiky.

„Společnost národů“ tedy podle Dickinsonova názoru neměla sama o sobě zajišťovat mír jako suverénní moc stojící nad státy. Měla především sloužit jako nástroj k vytvoření podmínek pro kulturní transformaci, díky níž by byla válka odklizená na smetišť dějin. Byla by spíše Kantovým mírovým spolkem, vytvářejícím podmínky pro postupné trvalé řešení existujícího problému, spočívajícího v morální proměně jedince. Zde se však Dickinsonova analýza problému a návrh jeho řešení rozcházejí. V ranějších a úspěšnějších verzích Dickinsonovy teorie mezinárodních vztahů je to právě *materiální* struktura anarchie, která nutí člověka jednat určitým způsobem. Nicméně v utopické části svého díla klade Dickinson důraz na proměnu nikoli této *materiální* struktury (tedy na vytvoření světového státu), ale – vypůjčíme-li si termín z konstruktivistického slovníku (srovnej Wendt, 1999) – na proměnu *kultury* anarchie (srovnej Dickinson, 1916, s. 51). Zklamání z poválečného vývoje důraz na proměnu myšlení na úkor institucionálního řešení ještě umocnilo.

Nekonzistence mezi analýzou mezinárodní politiky a navrhovaným řešením byla v Dickinsonově díle přítomná od samého počátku a nůžky mezi utopií a realitou se Dickinsonovi nepodařilo odstranit. Nepomohlo tomu ani zmnožení příčin konfliktu odstraňující monopol materiální struktury anarchie, protože projekt masové kulturní transformace prostřednictvím těžko stravitelného traktátu, jímž byla *International Anarchy*, se nejevil jako příliš realistický.

Kvůli propasti mezi artikulací problému a jeho řešením těžko může Dickinsonovo dílo sloužit jako bezprostřední vzor řešení trvajících problémů války mezi státy. Konzistentním normativním důsledkem jeho strukturální teorie by byl požadavek na ustavení světového státu, který jediný by byl řešením problému anarchie jako strukturálního problému konfliktu – tento projekt ale Dickinson vytrvale odmítal. Také archeologické odkrytí jeho myšlení o povaze mezinárodní politiky – jak bylo zmíněno v úvodu – má význam z hlediska historie idejí spíše než současné teoretické relevance. Přesto je Dickinson inspirativní postavou díky svému pokusu o skloubení svrchovaně realistických argumentů o mezinárodních vztazích s utopickým projektem radikální proměny mezinárodního řádu. Dickinson jako badatel a intelektuál intenzivně prožíval studovanou společenskou realitu, nesmiřoval se s jejími negativními důsledky a skrze své (až na výjimku v podobě *International Anarchy*) srozumitelné dílo usiloval o rozšíření svých myšlenek mezi širokou čtenářskou obec.

DICKINSON, CARR A MÝTUS PRVNÍ DEBATY

První diskuze v mezinárodních vztazích nikdy nebyla. Alespoň ne v podobě, v níž bývá vylíčena v klíčových textech a učebnicích disciplíny (srovnej Bull, 1972; Vasquez, 1983; Banks, 1985; Knutsen, 1992; z řady populárních učebnic srovnej Jackson – Sørensen, 1999).

V těchto konvenčních textech nabývá první diskuze podoby střetu idealistů (utopistů) s realisty, v níž dočasná převaha jedněch a vítězství druhých je nezřídka zdůvodňováno odkazem na dějinný kontext. Po první světové válce zavládla touha po věčném míru, k jehož uskutečnění měla napomoci nová věda o mezinárodních vztazích – v osvícenském duchu chápající porozumění problémů jako bezprostřední nástroj jejich řešení. Wilsonova katedra mezinárodních vztahů v Aberystwythu byla v prvních poválečných letech založena – jak stojí v její zakládací listině – „*se zvláštním poukazem k prostředkům prosazování míru mezi státy*“ (citováno dle Porter, 2002). Katastrofa druhé světové války a selhání snahy o odstranění války institucionálními a právními nástroji potom údajně v tomto podání podminily vítězství realismu. Poněvadž akademici rádi debatují, ba dokonce se bez debaty těžko obejdou (a ne jeden si dnes posteskuje, že žádná *velká debata* neprobíhá), netrvalo dlouho a rozhořela se druhá diskuze charakterizovaná sporem o metodu.

Konvenční historie tohoto období disciplíny je ve skutečnosti mytologií, souborem mýtů popisujících *zrození* disciplíny z popela první světové války; její *dospívání*, doprovázené politickou naivitou a utopickým myšlením nevšimavým k realitě mezinárodní politiky; a nakonec dosažení *dospělosti*, kdy (dětinskou) utopii střídá (vyzrálý) politický realismus. Mytický charakter tohoto příběhu byl prokázán již v posledním desetiletí minulého století, popřípadě byl spor v disciplíně alespoň nově interpretován. Například ve Schmidově pojetí (Schmidt, 1998) se zde střetli ortodoxní juristé, zastávající neproblematické pojetí úplné a nedělitelné suverenity státu, s pluralisty, kteří tento přístup kritizovali z normativního, ale zejména empirického hlediska.⁶

Cílem tohoto textu není s Dickinsonovou pomocí zatlouct další hřebíček do rakve první diskuze, neboť ta je – metaforicky řečeno – již dávno pohřbena. Snažím se poukázat na to, že Dickinsonovo dílo, představené v minulé kapitole, je pozoruhodným předobrazem spojení reality a utopie v mannheimovském smyslu, o něž se pokusil sám arcimytolog disciplíny E. H. („Ted“) Carr. Prokázání podobnosti projektu obou autorů, jejichž životní osudy se jen těsně minuly v čase i v prostoru,⁷ bude vyžadovat i zpochybnění zažitého chápání Carra coby klasického (či liberálního neboli historického) „realisty“ (ke druhé kategorii *srovnání Barša – Cisař*, 2008).

Podle Carra se věda o mezinárodní politice zrodila po první světové válce a od té doby se nacházela v plenkách. Projevem její nevypěstlosti byla především posedlost ideálem světa bez války a víra v přirozenou harmonii zájmů, v jejichž důsledku nebyly dostatečně odděleny vznešené cíle od analýzy problému, generalizace převážila nad pozorováním a byla téměř zcela zanedbána úloha, kterou v mezinárodní politice seshrává moc (Carr, 1961, s. VII, 5–8 [1. vydání – 1939, revidované vydání – 1946]). Dospívání samo i jeho průvodní znaky byly podle Carra přirozené. Nyní (na sklonku třicátých let minulého století) nastal však čas, aby bylo utopické myšlení konfrontováno s realitou. Proti zastáncům utopií, kteří „*nalézají bezpečný přibýtek v zavržení reality, která se odmítá přizpůsobit jejich idejím*“ (Carr, 1961, s. 88 [1. vydání – 1939, revidované vydání – 1946]), musí povstát realismus – kritický postup „*odkrývající prázdnotu pod povrchem materiálu*“ (Carr, 1961, s. 75 [1. vydání – 1939, revidované vydání – 1946]), na němž se zakládají teorie mezinárodní politiky, prokazující jejich (nevědomou) politickou a společenskou podmíněnost a poukazující na mocenské vztahy v jejich pozadí.

Uvedením realismu na scénu – tedy počinem vpravdě dekonstruktivním – Carr nicméně nekončí. Střetem utopie s realitou vzniká „*dialektický vztah, jenž jako jediný může dát vzniknout solidnímu politickému myšlení*“ (Carr, 1961, s. 63 [1. vydání – 1939, revidované vydání – 1946]), které v sobě pojme oba momenty. Když Carr uvádí na jeviště disciplíny realismus, je to pouze antiteze k domněle dominantnímu myšlení a nezbytný krok ke konečné syntéze. Touto syntézou je *pravá* utopie se silnými liberálními (kompenzatorními) a funkcionalistickými prvky, jejímž hlavním cílem je zajistit, aby proces změny v mezinárodní politice probíhal mírovou cestou (Carr, 1961, s. 222–239 [1. vydání – 1939, revidované vydání – 1946]). Právě s tímto cílem na mysli Carr ostatně obhajoval po-

litiku *appeasementu* a porozumění vůči dvěma totalitním diktaturám minulého věku: nacistickému Německu a bolševickému Sovětskému svazu.

Zavedením dialektického momentu mezi utopií a realitou, tedy narušením dominance (monologu) utopie a nastolením diskuze, která následně vyústí v konečnou syntézu, se Carr stylizoval do úlohy mytického hrdiny, který vyvedl z temných hlubin disciplínu, na jejíž brány zaklepal jen o několik let dříve, kdy se coby úředník ministerstva zahraničí (který však hojně publikoval zejména o sovětské politice a napsal mimo jiné životopisy Karla Marxe a Fjodora Michailoviče Dostojevského) stal profesorem na Wilsonově katedře mezinárodních vztahů v Aberystwythu. Jeho pobyt neměl nakonec příliš dlouhé trvání – pro své politické postoje byl nucen katedru opustit krátce po druhé světové válce. Již v jejím průběhu ostatně trávil více času v redakci *Times*, pro něž napsal řadu levicových a prosovětských úvodníků, jejichž četba vzbuzovala opakovanou nelibost samotného Winstona Churchilla, než na chodbách univerzity v zapadlém pobřežním městečku.⁸ Přesto, že se tedy ve vodách institucionalizovaného oboru mezinárodních vztahů pohyboval poměrně krátce, zanechal za sebou výraznou stopu. Díky tomu, že se jeho *The Twenty Years' Crisis* stala oborovou klasikou, byla po dlouhá desetiletí přijímána existence jakési první diskuze, kterou si Carr vybájl, aby dodal vlastnímu dílu na revolučnosti.

První diskuze se v mezinárodních vztazích neodehrávala mimo jiné proto, že neexistovalo žádné disciplinující pole, v němž by se odehrát mohla. V dobovém myšlení o mezinárodních vztazích navíc rozhodně nevládne utopický moment. Halford Mackinder v Oxfordu, Friedrich Schuman na University of Chicago nebo Nicholas Spykman na Yale se tak například léta před Carrem zabývali rolí moci v mezinárodních vztazích. U Mackindera lze nalézt překvapivě (post)moderní koncept úzkého pouta mezi mocí a rychlostí (*srovnej Mackinder, 1904*), zatímco Schuman razil behavioristickou analýzu mocenských vztahů ve společnosti a Spykman stál u zrodu analýzy zahraniční politiky (*foreign policy analysis*) jako svébytné metody. Světu mezinárodní politiky, který popisuje, vládou „skupiny soupeřící o moc“ a mír je vždy jen „dočasným průměrem“ (*Spykman, 1938, s. 29*). A k realitě mezinárodní politiky byli překvapivě vnímaví i Carrovi „oblíbení utopisté“ Alfred Zimmermann a Arnold Toynbee. Zimmermannova představa Společnosti národů se blížila tradičnímu velmocenskému koncertu více, než tomu bylo u většiny jejích příznivců (*srovnej Rich, 1995*). Toynbee možnost změny prostřednictvím mezinárodní organizace vůbec odmítal a sužován obavami o osud civilizace dospěl k závěru, že je třeba bezodkladně ustavit světový stát a že jediný způsob, jak to učinit, je silou – při jeho hobbesovských meditacích pro něj byly řád a bezpečnost důležitější než individuální svoboda a z ní genealogicky odvozená státní suverenita (*Brevin, 1995, s. 282–296; ke genealogii suverenity v mezinárodním právu srovnej Koskenniemi, 2005*).

Edward Hallett Carr tak s těmi, které kritizoval, sdílel více, než byl ochoten připustit. S žádným z nich toho však nesdílel tolik jako s G. Lowesem Dickinsonem – s autorem, o němž se v *The Twenty Years' Crisis* ani jednou nezmiňuje. Carr a Dickinsona nespojovalo jen stejné vzdělání. Carr v Aberystwythu i Dickinson v Cambridge se každý ve své době snažili o aktivní ovlivňování politického života ve prospěch svých představ o mezinárodní politice. Jak bylo zmíněno výše, oba byli také kritičtí (u Dickinsona šlo o zvláště zahofklou kritiku) k imperialistické politice prováděné pod hlavičkou Společnosti národů. Klíčová podobnost ale spočívá ve shodném úsilí o spojení reality s utopií. Jak u Dickinsona, tak i u Carra nacházíme proto na počátku realistickou analýzu, za níž následuje snaha o formulaci vlastní utopie. Dickinsonova analýza se více zaměřuje na mezinárodní politiku a na klíčovou roli anarchie, Carrova spíše na utopický *diskurz* o mezinárodní politice. Utopická část sice nabývá u obou autorů odlišných rysů, představuje ale v obou případech radikální proměnu existujícího politického řádu (a pokračuje tak v tradici anglického utopického myšlení, jejímiž staršími představiteli byli například v 17. století Thomas More a James Harrington). Zároveň se, což je významné, tuto utopii pokouší vystavět na realistických základech. Právě proto nezapadal Dickinson do Carrovy mytologie disciplíny me-

zinárodních vztahů a možná právě proto tam nenašel své místo. Na samém jejím počátku, v okamžiku údajného vyvržení realitou ještě nepoznamenané disciplíny do světa, by totiž musel stát a pronášet, že „*kdekoliv existuje anarchie ozbrojených států, válka se stává nevyhnutelnou*“. Carrův projekt propojení utopie s realitou by pak navíc nebyl pohříchu více než druhým pokusem.

Patrně i toto „opomenutí“ v Carrově klasice je jedním z důvodů, proč Dickinson upadl do zapomnění. Dějiny oboru, ostatně jako každé jiné dějiny, ale skrývají mnohá překvapení. Dickinsona po mnoha letech ve sklepení disciplíny neobjevili povolání archeologové, kteří na světlo světa vynesli myšlenky dalších „zapomenutých autorů dvacetileté krize“ (Long – Wilson /eds./, 1995). Narazil na něj pocestný z nejnepravděpodobnějších – arcirealista dneška John Mearsheimer. Dickinson Mearsheimerovi posloužil – ač se to zdá vzhledem k jeho utopismu stěží uvěřitelné – jako jeden ze zdrojů inspirace při formulování teoretické pozice odchylné se od Waltzova neorealismu. Když v *The Tragedy of Great Power Politics*, ve svém manifestu ofenzivního realismu, popisuje Mearsheimer mezinárodní politiku jako systém, který „*podněcuje státy, aby vyhledávaly příležitosti, jak získat moc na úkor svých protivníků*“ (Mearsheimer, 2001, s. 21) v důsledku nepřítomnosti centrální moci a nejistotě o úmyslech druhých, cvičené ucho již zaslechne dickinsonovské tóny. Podle svých pozdějších slov Mearsheimer narazil na Dickinsona až poté, co byla jeho teorie v hrubých obrysech hotova.⁹ Přesto nenechává čtenáře na pochybách, do jaké míry bere Dickinsonovy názory za své: „*Patrně nejlepší shrnutí tezí ofenzivního realismu představuje krátká, zapomenutá kniha, kterou za první světové války napsal G. Lowes Dickinson*“ (Mearsheimer, 2001, s. 21–22).¹⁰ Přítom samozřejmě zcela pomíjí utopický projekt, pro nějž je Dickinsonova realistická analýza mezinárodní politiky pouhým úvodem. Mearsheimer ostatně svůj sklon k přehlížení utopických prvků v myšlení svých oblíbených britských autorů prokázal i v případě E. H. Carr. Na výroční přednášce, kterou o něm před několika lety pronesl v Aberystwythu, tak vytkl britskému oboru mezinárodních vztahů hegemonickou „idealističnost“ a odpor k realismu, kterých by se Carr coby autor „klasického realistického díla“ podle jeho mínění téměř jistě zhrozil (Mearsheimer, 2005).

ŽIVOT

„*Ta bolest se stává téměř neúnosnou. Mohu ji zažehnat jen tím, že se vrhnu do práce, která ještě musí prokázat, že je k něčemu dobrá. Ještě nikdy jsem se necítil tak osamoceny a tak zcela bezmocný*“ (Dickinson, 1973, s. 178). Díky podobným zachovaným poznámkám v Dickinsonově pozůstalosti a jeho vlastním životopisným črtům i citacím z díla jeho i jeho přátel není následující popis života jen zmrtvělým sledem událostí, osob a míst. Nechává nahlédnout do duše tvůrce díla, které bylo představeno v první a kontextualizováno ve druhé části této práce. V této třetí části poukazují na spojení vnitřního Dickinsonova života se životem vnějším a vyzdvihnou jeho akademické ctnosti – odvahu formulovat svou teorii bez ohledu na to, jak bude přijata okolím, a odhodlání řídit se jejími praktickými důsledky v politické praxi.

Goldsworthy Lowes Dickinson se narodil v roce 1862 v rodině portrétisty původem ze severoanglického Northumberlandu. Dětství prožil na venkově, ve vesničce Hanwell, dnes předměstí Londýna. Po vychození internátní školy nastoupil v roce 1881 na King's College v Cambridge. Zde se mimo jiné stal vášnivým obdivovatelem díla básníka Percyho Bussheho Shelleyho (1792–1822), s nímž ho spojovala pocíťovaná hluboká osamělost i platonické pojetí lásky. Navíc to byl právě Shelley, který ho podle jeho pozdějších vzpomínek přivedl k zájmu o politiku (Dickinson, 1973, s. 62). V roce 1884 dokončil bakalářské studium klasické filologie a téhož roku byl zvolen do prestižní tajné společnosti Apoštolů (*Conversazione Society*). Zde se po mnoho následujících let scházel na pravidelných setkáních s mnoha výraznými postavami intelektuálního života v Cambridge, jakými byli ekonom John Maynard Keynes nebo filozofové George Edward Moore, Ludwig Wittgenstein a Bertrand Russell.¹¹

Následujícího léta se pod vlivem zájmu o sociální otázku rozhodl pracovat na družstevním statku v Surrey. Kromě toho četl Plotína a psal přednášky o Carlyleovi, o Emersonovi a o Tennysonovi, které následující zimu pronášel na různých středních školách. Ze svého nového povolání nebyl ale příliš nadšený a nadšení nebyli podle jeho vlastních vzpomínek ani jeho studenti. Proto se rozhodl za finanční pomoci svého otce studovat medicínu – „*nikoli ze zájmu nebo pro své předpoklady, ale pro objektivní význam tohoto povolání*“ (Dickinson, 1973, s. 76). Donutil se sice složit první zkoušky, přitom se však již poohlížel po zadních vrátkách. V roce 1887 se mu napodruhé skutečně dařilo díky dizertační práci o Plotínovi (přibližným ekvivalentem dnešního Ph.D.) získat honorované akademické místo (*fellowship*) na King's College, které si podržel až do roku 1920.

V této době píše Dickinson o moderní Francii a o britském parlamentarismu v 19. století a od roku 1896 začíná na King's College (a souběžně i na London School of Economics) přednášet politickou teorii. Zároveň se začíná hlouběji zabývat řeckou kulturou a vydává ve své době oblíbenou knihu *The Greek Way of Life* (Dickinson, 1896), aby – svými vlastními slovy – „*objevil pro řečtiny neznalou veřejnost poklady řecké civilizace*“ (Dickinson, 1973, s. 148). Byl to právě jeho hédonistický přístup k životu a řecký ideál člověka, které ho činily oblíbeným mezi mladými studenty i mezi členy Bloomsburského kroužku, pro jehož o generaci mladší členy se stal svého druhu inspirátorem.

Život v Cambridge na přelomu století byl jako stvořený k sokratovskému životu s přáteli, preferujícímu kultivaci stavů myslí spíše než politickou činnost. A právě takové bylo krédo jak Apoštolů, tak i Bloomsburského kroužku.¹² Jak se život na vrcholu *pax britanica* jevil lidem pohybujícím se v těchto kruzích, nastiňuje (s nezbytnou špetkou ironie) Keynesovo ohlednutí v *The Economic Consequences of Peace* (Keynes, 1919).

„*Londýňan mohl v posteli popíjet svůj ranní čaj a zároveň telefonicky objednávat v libovolném množství zboží pocházející ze všech koutů světa a očekávat jeho brzké doručení přímo do domu... přál-li si, mohl si zjednat cestu do jakékoli země či klimatického pásma bez cestovních dokladů nebo jiných formalit... a považoval tento stav věci za běžný, jistý a trvalý... Militaristická a imperialistická politika, rasové a kulturní konflikty, politika monopolů, protekce a vylučování, která se měla stát hadem v této rajské zahradě, byly sotva více než povyražením, o němž četl v denním tisku a které se nezdálo nikterak narušovat běžný chod jeho společenského a ekonomického života, jehož internacionalizace byla prakticky dokonalá.*“ (Keynes, 1919, s. 10–12.)

Dickinson přesto nebyl – podobně jako někteří jeho přátelé – tvorem zcela apolitickým. Byly zde jeho přednášky, ve své době poměrně oblíbená kniha *A Modern Symposium*, shrnující silné a slabé stránky ideologií doby (liberalismu, konzervatismu, socialismu a anarchismu) v dialogu, který nezapře Dickinsonovu oddanost jeho oblíbeného řeckého filozofa (Dickinson, 1905). V časopisech jako *Independent Review* Dickinson publikoval kritické články o problému chudoby a vystupoval proti imperialistické a protekcionistické politice Josepha Chamberlaina (ministra pro kolonie a otce Nevilla Chamberlaina).¹³ Nebyl tedy natolik odtržený od okolního světa, jak ho ve svém zápisníku vykreslila Virginia Woolfová: „*Goldie mi dává pořádně zabrat... pořád o životě v jeho úplnosti, o životě vcelku, pořád o Shelleym a o Goethovi – a potom zašantročí vyhřívací láhev. A nikdy si nevšimne psa nebo květiny, když to zrovna není v proudu všehomíra*“ (citováno dle Cline, 1972, s. 19–20). Zároveň si ale akutně uvědomoval existenci propasti mezi světem myšlení a praxe: „*Neboť součástí praktické politiky je zápas a cílem knihy, kterou jsem napsal [A Modern Symposium – poznámka autora], je, tak jako to bylo dávno cílem Platonovým, pozvednout mysl nad tento bojovný postoj. Je nemožné vstoupit do aktivního života jakéhokoli druhu, aniž by byl člověk připraven zabíjet, lhát nebo podvádět*“ (citováno dle Forster, 1934, s. 112).

Již krátce po vstupu Velké Británie do první světové války podle svých pamětí Dickinson načrtl na kus papíru dva návrhy „společnosti národů“ a v Londýně s nimi obešel několik známých. Výsledkem tohoto úsilí bylo ustavení komise, jejímž členem se stal i pro-

slulý historik, politik a diplomat lord Bryce a dalším poměrně významným členem byl i levicový ekonom a kritik imperialismu J. A. Hobson. Bryce se sice zúčastnil několika schůzek, ale činnost komise spíše zaštitoval – propůjčil jí své jméno (do dějin tak vstoupila jako Bryceova skupina) a díky svému postavení velvyslance ve Spojených státech amerických zajistil i řadu kontaktů s tamějším mírovým hnutím, zejména s American League to Enforce Peace, která měla jistý vliv na amerického prezidenta Woodrowa Wilsona. Výsledkem činnosti Bryceovy skupiny byl manifest *Proposals for the Prevention of Future Wars*, na jehož výsledné podobě měl Dickinson významný podíl a který se v některých ohledech (například vymezení sporů určených k arbitráži) téměř doslova odrazil v *Paktu Společnosti národů*. Na rozdíl od její výsledné podoby však Bryceova skupina například navrhovala od počátku účast všech, tedy i nepřátelských států a Radu sestavenou nikoli z vítězných mocností, ale z členů sice nominovaných státy, ve svém rozhodování však nezávislých (Bryce et al., 1917).¹⁴

Bryceova skupina předkládala radikální alternativu tehdejšího evropského a mezinárodního řádu. Zároveň ale usilovala o to, aby zůstala nohama na zemi a její projekt tak neztratil na relevanci coby utopické blouznění. „*Běží zde o to předložit plán, který, ačkoli zahrnuje vskutku radikální změnu oproti současnému uspořádání mezinárodních vztahů, nerozchází se natolik ostře s dějinným vývojem, aby ho bylo možné opodstatněně označit za utopický.*“ Nejde proto o ustavení světového státu, ale o to, aby „*existující státy při zachování své suverenity vstoupily do smluvního svazku za účelem zachování míru. Neuvažujeme o lize části států proti ostatním, ale o spojení co možná největšího počtu států ve společném zájmu*“ (Bryce et al., 1917, s. 12). Srovnání s Kantovým *foedus pacificum* se sice samo nabízí, avšak autoři nepovažovali za nutné opřít se o takovou autoritu. Nehledě na to, že zaštitovat se německým, ač liberálním filozofem by jistě nepovažovali za obzvlášť moudré. Kanta tak musel o mnoho let později objevit Martin Wight, který z něj značně problematicky učinil čelního představitele „revoluční“ tradice v mezinárodních vztazích, a po něm teoretici demokratického míru (srovnej Wight, 1991; Doyle, 1983).

Bryceova skupina se ještě před vydáním manifestu spojila s Fabian Research Committee v League of Nations Society (1915), která později splynula s League of Free Nations Association v League of Nations Union (1918). Jejimi členy již byla řada významných postav politického a společenského života a předsedal jí bývalý ministr zahraničí sir Edward Grey. Spojení s League of Free Nations Association bylo sňatkem z rozumu. Dickinson sám k tomu později poznamenal, že mnozí členové asociace byli „*válečnými štváči, kteří nenáviděli Německo*“ (Dickinson, 1973, s. 191). Měli ale za sebou peníze z kapsy velšského milionáře Davida Daviese, který je v disciplíně známý především dotací umožňující založení Wilsonovy katedry mezinárodních vztahů na Waleské univerzitě v Aberystwythu, o něco méně pak výstředními mírovými projekty, například mezinárodní vzdušnou policií (srovnej Porter, 1995).¹⁵ Někteří členové původní Bryceovy skupiny, včetně J. A. Hobsona, původní společnost na protest opustili. Dickinson samotný z organizace neodešel, ale stáhl se do ústraní podle svých slov proto, že se mu přičila jakákoliv administrativní práce a navíc nechtěl hnutí škodit svou pověstí pacifisty (Dickinson, 1973, s. 192).¹⁶

Hlavní Dickinsonova činnost ve prospěch „společnosti národů“ byla však již od počátku první světové války publikační. Veřejné mínění se pro projekt trvalého míru snažil získat novinovými články v *Manchester Guardian* a v časopisech *The Nation* a *War and Peace* a knižními publikacemi, z nichž bylo citováno výše – *European Anarchy* (Dickinson, 1916), *The Choice before Us* (Dickinson, 1917), *Causes of International War* (Dickinson, 1920) a nejrozsáhlejší *International Anarchy* (Dickinson, 1926).¹⁷ Právě zde odvážně předkládal svou teorii o původu konfliktu, kterým byla anarchická struktura mezinárodního řádu, a proto bylo k dosažení míru třeba daleko více než jen porazit Německo, jehož podíl na válce nebyl o nic větší než podíl ostatních států. Tento názor nešířil jen v článcích a v knižních pamfletech, ale i při propagačních cestách do Haagu (1915) a po Spojených státech ještě před jejich vstupem do války (1916). „*Bylo mi jasné, že nebude-li veřejnost*

v Británii i jinde přivedena k tomu, aby viděla příčiny [války – poznámka autora] v pravém světle, je šance, že přistoupí na jediné možné řešení, mizivá“ (Dickinson, 1973, s. 194). Po návštěvě Haagu se Dickinson setkal s Greyem (tehdy ještě ministrem zahraničí). Na setkání, kterého se mimochodem zúčastnili i akademici ze znepráteleného Německa a Rakouska, nevyjádřil Gray k Dickinsonovým článkům žádné námitky. „Ale samozřejmě jsem předvídal,“ píše Dickinson, „že mír, který jsme chtěli nastolit, nebude možný z prostého důvodu, že mu předcházela válka. Co se toho týče, vždy jsem věděl, že se těším planou nadějí, ale neviděl jsem nic jiného, čemu bych se mohl věnovat se stejným odhodláním“ (Dickinson, 1973, s. 193).

Těmito řádky, psanými v roce 1927, se prolíná hluboká skepse, která Dickinsona pohltila poté, kdy na vlastní oči viděl, čím se Společnost národů podle jeho názoru stala (nástrojem v rukou vítězných velmocí), a poté, kdy se zklamal v britské i světové veřejnosti jako nástroji nápravy. S nadčasovou hořkostí se obrací proti veřejnému mínění, které se dříve snažil získat na svou stranu: „Před válkou jsou lidé příliš lhostejní na to, aby se zabývali problémy mezinárodní politiky. Když válka propukne, ovládnou je vášně. Tím jsou položeny základy a podle všeho pevné základy moci poměrně malého množství lidí, kteří mají na trvání války vlastní zájem...“ (Dickinson, 1973, s. 195). Ani na univerzitách, v něž skládal naděje ještě v *International Anarchy*, nenechal nit suchou – právě ve vztahu k nim zažil nejhorší možné vystřízlivění, když byl izolován „svými vlastními lidmi“. Hlavním zdrojem této hořkosti byl patrně právě pocitovaný neúspěch *International Anarchy*, která byla jeho posledním pokusem (sám o ní hovořil jako o *nunc dimittis*) „objevit veškerou pravdu, kterou mohu, a sepsat ji“ (Dickinson, 1973, s. 196). Přestože se jí dostalo příznivých recenzí, prodalo se jen několik tisíc výtisků. Vyvrcholila tak skepse, patrná již v jeho raných poválečných dílech,¹⁸ a pocit bezmocnosti, vyjádřený v úvodních slovech této kapitoly, která byla psána v roce 1921. Již o rok dříve ostatně ukončil svou přednáškovou činnost, protože podle svých slov „ztratil víru v učení“ (Dickinson, 1973, s. 196), a ponechal si jen doživotní akademickou rentu. Na sklonku života ještě promlouval k široké veřejnosti prostřednictvím nového média – na vlnách BBC. Ne však už o mezinárodní politice a o možnostech trvalého míru, ale o Platonovi a o Goethovi.

Goldsworthy Lowes Dickinson zemřel v polovině roku 1932. Dožil se tak vyvrcholení mandžuské krize a selhání Společnosti národů, která se jí neúspěšně pokoušela zažehnat. Na King's College ještě ve třicátých letech existovala společnost nesoucí jeho jméno, kde probíhaly vášnivé diskuze o tom, jak postavit válku mimo zákon. Rozešla se s vypuknutím druhé světové války a Dickinsonův duch se z Cambridge postupně vytratil, podobně jako se ztratila voda z kašny v Chetwynd Court zbudované na jeho památku.

* * *

Disciplína mezinárodních vztahů v posledních desetiletích bezprecedentně rozvinula svoji *techné*, ale vědecké bádání je jen zřídka doprovázeno snahou promýšlet a artikulovat alternativy ke studované realitě a vyvíjet úsilí k jejich uskutečňování. Současné důmyslné aparáty k popisu mezinárodní politiky, k popisu popisů mezinárodní politiky či k popisu možností popisování mezinárodní politiky tak možná slouží jen k popisu stínů v platonské jeskyni. G. Lowes Dickinson připomíná, že věčným úkolem filozofa je z této jeskyně vystoupit (a znovu se do ní vrátit);¹⁹ nepřítakávat *statu quo* a zdánlivě nevyhnutelným dějinným procesům; znesnadňovat úděl těch, kteří argumentují ať už naprostou nemožností změny, nebo naopak naprostou nemožností setrvání v daném stavu; a nakonec využívat excentrismu vzešlého ze směsi utopie a reality k vytváření smysluplných alternativ světa, který obýváme.

Na několika stránkách *European Anarchy*, svého prvního pamfletu, Dickinson představil strukturální teorii mezinárodní politiky, v níž příčinou konfliktu je anarchie a jediné pozorovatelné změny postihují rozložení moci v systému. Nedůvěra mezi moderními státy narušujícími středověkou univerzalitu křesťanské republiky vede k lačnění států po mo-

ci, která je v tomto „přirozeném stavu“ jedinou devizou bezpečnosti. Pesimistická analýza mezinárodní politiky, která získá jinak zapomenutému Dickinsonovi o mnoho let později obdivovatele v „ofenzivním realisti“ Johnu Mearsheimerovi, je však jen nádechem k utopickému projektu, jehož cílem není nic menšího než pochmurnou realitu mezinárodní politiky navždy změnit. Projekt nebyl teoreticky konzistentní – proti *materiální* struktuře anarchie táhne Dickinson do boje s vizí *kulturní* transformace prostřednictvím „společnosti národů“. Je to však právě Dickinsonova snaha o propojení reality a utopie spíše než jeho bezpochyby zajímavá, ale přece jen starožitná „realistická“ teorie mezinárodní politiky sama o sobě, která dnes Dickinsonův odkaz činí hodný připomenutí.

Tuto snahu doplňují Dickinsonovy akademické ctnosti – vedle odvahy postavit se proti těm, kdo z vypuknutí války vinili jen Německo, zejména odhodlání svůj utopický projekt převést do politické praxe. Mimo jiné i srozumitelným předáváním svých myšlenek široké veřejnosti (byť se v ní nakonec zklamal), na něž současné kritické proudy v oboru nesrozumitelností svého jazyka a neschopností oslovit publikum mimo úzce vymezený okruh zasvěcených fakticky rezignují.

¹ John Herz později přičkl prvenství ve formulaci tohoto konceptu nikoli G. Lowesi Dickinsonovi, ale svému současníkovi, britskému historikovi a jednomu z duchovních otců anglické školy Herbertu Butterfieldovi (srovnej Herz, 1951, s. 234; Butterfield, 1949, s. 89–90).

² Výjimkou při psaní disciplinární historie je i vůbec soustředění se na díla jednotlivých autorů namísto (skupinových) paradigmat (srovnej například Neumann – Wæver /eds./, 1997).

³ Pojmů utopie a realita je zde užíváno po příkladu E. H. Carr, inspirovaného chápáním utopie Karlem Mannheimem (srovnej Carr, 1961; Mannheim, 1991).

⁴ K přirozenému stavu mezi státy u Thomase Hobbesa srovnej De Cive, dedikace, 2.18, 10.17, 13.7 (Hobbes, 1998); Leviathan 13.12 (Hobbes, 1996). K dvěma způsobům ustavení politické obce srovnej Leviathan 17.15, 20.2 (Hobbes, 1996). Další hobbesovská témata budou zmíněna níže. K rousseauovské teorii mezilidského konfliktu srovnej Rousseau, 2002, s. 417–421.

⁵ Thomas Hobbes doufal, že se jeho Leviathan stane součástí univerzitních sylabů. K úloze univerzit jako nástroje kulturní transformace srovnej De Cive 13.9 (Hobbes, 1998) a zejména Behemoth (Hobbes, 1996).

⁶ Rané zpochybnění samotné existence disciplíny, která by mohla být polem, na němž se střetli idealisté s realisty, a potažmo jakékoli jiné badatelské identity v tomto období je možné nalézt již v díle Stanleyho Hoffmanna (Hoffmann, 1977).

⁷ Oba studovali v Cambridge klasickou filologii: Dickinson na King's College, Carr o dvacet let později na sousední Trinity.

⁸ Edward Hallett Carr se následně pustil do sepisování dějin sovětského Ruska a nakonec se vrátil do Cambridge, své alma mater.

⁹ Korespondence s autorem, 15. 8. 2009.

¹⁰ K tomu je nutné dodat, že stopy ofenzivního realismu John Mearsheimer nalézá i u Martina Wight, Herberta Butterfielda, Johna Herze, Friedricha Schumana nebo Nicholase Spykmanna (Mearsheimer, 2001, s. 410–411 a následující).

¹¹ Když byl Bertrand Russell během první světové války pro svůj pacifismus zbaven učitelského úvazku na Trinity College, G. Lowes Dickinson veřejně vystoupil na jeho obranu.

¹² Obhajobu tohoto životního stylu napsal sám Dickinson v sokratovském dialogu The Meaning of Good, vydaném v roce 1901.

¹³ Časopis Independent Review Dickinson spoluzakládal, jeho příspěvky zde však byly převážně nepolitické povahy (Cline, 1972, s. 18).

¹⁴ Zde obsažené návrhy jsou v souladu s obsahem Bryceovy pozdější publikace International Relations (Bryce, 1922), patrně vůbec první učebnice mezinárodních vztahů, i s mírovými návrhy v Dickinsonově vlastním díle.

¹⁵ Dickinson Daviese znal jako studenta King's College.

¹⁶ Na rozdíl od Bertranda Russella, kterému nebylo jen zakázáno učit, ale který byl dokonce na několik měsíců uvězněn, se Dickinson s pacifisty nikdy nezotožnil. Nestavěl se proti vstupu Velké Británie do první světové války a zastával názor, že Německo musí být zcela poraženo předtím, než s ním může být vyjednan mír.

¹⁷ Dickinsonovy knihy o mezinárodních vztazích (stejně jako manifest Bryceovy skupiny) byly až na The Choice before Us (Dickinson, 1917) poprvé publikovány krátce předtím založeným londýnským nakladatelstvím Allen and Unwin, které později proslulo především vydáváním knih J. R. R. Tolkiena.

¹⁸ Například v Causes of International War je již jasně patrné zklamání z mas britských voličů, které v roce 1918 otevřely cestu ke špatnému míru a jež Dickinson viní z nevědomosti, z nezkrotných vášní a z trestuhodné lehkomyšlnosti (Dickinson, 1920, s. 87–89).

¹⁹ Cf. Ústava, 514^a–520^a.

Literatura

- Banks, Michael (1985): *The Evolution of International Relations Theory*. In: Banks, Michael (ed.): *Conflict in World Society: A New Perspective on International Relations*. Brighton: Harvester Wheatsheaf, 1985.
- Barša, Pavel – Císař, Ondřej (2008): *Anarchie a řád ve světové politice*. Praha: Portál, 2008.
- Brewin, Christopher (1995): *Arnold Toynbee, Chatham House and Research in a Global Context*. In: Long, David – Wilson, Peter (eds.): *Thinkers of the Twenty Years' Crisis*. Oxford: Clarendon Press, 1995.
- Bryce, James (1922): *International Relations*. Williamstown, MA: Williams College, 1922.
- Bryce, James et al. (1917): *Proposals for the Prevention of Future Wars*. London: Allen and Unwin, 1917.
- Bull, Hedley (1972): *The Theory of International Politics, 1919–1969*. In: Porter, Brian (ed.): *The Aberystwyth Papers: International Politics 1919–1969*. Oxford: Oxford University Press, 1972.
- Butterfield, Herbert (1949): *Christianity and History*. London: G. Bell and Sons, 1949.
- Carr, Edward Hallett (1961): *The Twenty Years' Crisis*. 2nd ed. (Reprint). London: Macmillan, 1961 [1. vydání – 1939, revidované vydání – 1946].
- Cline, Catherine (1972): *Introduction*. In: Dickinson, G. Lowes: *Causes of International War*. New York: Garland, 1972.
- Dickinson, G. Lowes (1905): *A Modern Symposium*. London: Brimley, Johnson and Ince, 1905.
- Dickinson, G. Lowes (1920): *Causes of International War*. London: Swathmore Press, 1920.
- Dickinson, G. Lowes (1916): *European Anarchy*. London: Allen and Unwin, 1916.
- Dickinson, G. Lowes (1926): *International Anarchy*. New York: Century, 1926.
- Dickinson, G. Lowes (1973): *The Autobiography of G. Lowes Dickinson, and other Unpublished Writings*. London: Duckworth, 1973.
- Dickinson, G. Lowes (1896): *The Greek Way of Life*. London: Methuen, 1896.
- Dickinson, G. Lowes (1917): *The Choice before Us*. London: Allen and Unwin, 1917.
- Dickinson, G. Lowes (ed., 1919): *Documents and Statements Relating to Peace Proposals and War Aims*. London: Allen and Unwin, 1919.
- Doyle, Michael (1983): *Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs I*. *Philosophy and Public Affairs*, Vol. 12 (1983), No. 3, s. 205–235.
- Forster, Edward Morgan (1934): *Goldsworthy Lowes Dickinson*. London: Arnold, 1934.
- Herz, John (1950): *Idealist Internationalism and the Security Dilemma*. *World Politics*, Vol. 2 (1950), No. 2, s. 157–180.
- Herz, John (1951): *Political Realism and Political Idealism*. Chicago: University of Chicago Press, 1951.
- Hobbes, Thomas (1996): *Leviathan*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- Hobbes, Thomas (1998): *On the Citizen*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- Hoffmann, Stanley (1977): *An American Social Science: International Relations*. *Daedalus*, Vol. 106 (1977), No. 3, s. 41–60.
- Jackson, Robert – Sørensen, Georg (1999): *Introduction to International Relations*. Oxford: Oxford University Press, 1999.
- Keynes, John Maynard (1919): *The Economic Consequences of Peace*. London: Macmillan, 1919.
- Knutsen, Torbjörn (1992): *A History of International Relations Theory: An Introduction*. Manchester: Manchester University Press, 1992.
- Koskenniemi, Martti (2005): *From Apology to Utopia*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Long, David – Wilson, Peter (eds., 1995): *Thinkers of Twenty Years' Crisis*. Oxford: Clarendon Press, 1995.
- Mackinder, Halford (1904): *The Geographical Pivot of History*. *The Geographical Journal*, Vol. 23 (1904), No. 4, s. 421–437.
- Mannheim, Karl (1991): *Ideologie a utopie*. Bratislava: Archa, 1991.
- Mearsheimer, John J. (2005): *E. H. Carr vs. Idealism: The Battle Rages On*. *International Relations*, Vol. 19 (2005), No. 2, s. 139–152.
- Mearsheimer, John J. (2001): *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W. W. Norton, 2001.
- Morgenthau, Hans (1965): *Politics among Nations*. 3rd ed. (úplné). New York: Knopf, 1965 [1. vydání – 1948].
- Neumann, Iver B. – Wæver, Ole (eds., 1997): *The Future of International Relations: Masters in the Making?* London: Routledge, 1997.
- Plutarch (1998): *Greek Lives*. Oxford: Oxford University Press, 1998.
- Porter, Brian (1995): *David Davies and the Enforcement of Peace*. In: Long, David – Wilson, Peter (eds.): *Thinkers of the Twenty Years' Crisis*. Oxford: Clarendon Press, 1995.
- Porter, Brian (2002): *Lord Davies, E. H. Carr and the Spirit Ironic: A Comedy of Errors*. *International Relations*, Vol. 16 (2002), No. 1, s. 77–96.
- Rich, Paul (1995): *Alfred Zimmern's Cautious Idealism*. In: Long, David – Wilson, Peter (eds.): *Thinkers of the Twenty Years' Crisis*. Oxford: Clarendon Press, 1995.
- Rousseau, Jean-Jacques (2002): *From The State of War*. In: Brown, Chris – Nardin, Terry – Rengger, Nicholas (eds.): *International Relations in Political Thought: Texts from the Ancient Greeks to the First World War*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- Schmidt, Brian (1998): *The Political Discourse of Anarchy*. Albany: State University of New York Press, 1998.
- Smith, Steve (2000): *The Discipline of International Relations: Still an American Social Science?* *British Journal of Politics and International Relations*, Vol. 2 (2000), No. 3, s. 374–402.

DISKUZE: G. L. DICKINSON

- Smith, Steve (1995): The Self-Images of a Discipline: A Genealogy of International Relations Theory. In: Booth, Ken – Smith, Steve (eds.): *International Relations Theory Today*. Cambridge: Polity Press, 1995.
- Spykman, Nicholas (1938): Geography and Foreign Policy I. *The American Political Science Review*, Vol. 32 (1938), No. 1, s. 28–50.
- Vasquez, John (1983): *The Power of Power Politics: A Critique*. London: Frances Pinter, 1983.
- Waltz, Kenneth (1959): *Man, the State and War*. New York: Columbia University Press, 1959.
- Waltz, Kenneth (1979): *Theory of International Politics*. New York: McGraw-Hill, 1979.
- Wendt, Alexander (1999): *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- Wight, Martin (1991): *International Theory: The Three Traditions*. Leicester: Leicester University Press, 1991.
- Wilson, Peter (1998): The Myth of the „First Great Debate“. *Review of International Studies*, Vol. 24 (December 1998), No. 5, s. 1–16.